

Centre d'estudis **colombins**

Estàtua al·legòrica de l'escultor Carbonell que es troba a la base del monument a Colom, Barcelona (Foto: Pere Català)

ÒMNIUM CULTURAL

Montcada 20 pral (Palau Dalmases) - Tel. (93) 319 80 50
08003 BARCELONA

ANY I / Núm. 1 / 1r. trimestre 1991

1

BUTLLETÍ DEL CENTRE D'ESTUDIS COLOMBINS

ANY 1 / Núm. 1 / Primer trimestre de 1991

Director: Joaquim Arenas i Sampera
Redactor en cap: Eduard Tell i Nohet
Editor: Òmnium Cultural

Disseny de la portada:
Teresa Costa i Gramunt

Imprimeix CopiArt, S.A. - Villarroel 81 - 08011 Barcelona
Dipòsit Legal: B-16689/91

Sumari

Editorial, pàg. 2

Vida del Centre, pàg. 3-4

Articles:

- Entorn del "Diari" de Cristòfor Colom per *Josep M. Castellnou*, pàg. 4-9
- L'Almirall corsari "Columbus", "Columbum", "Colonum", "Colom" per *Pere Català i Roca*, pàg. 9-10
- Les metamorfosis del "Colonum Ligures" a P.M. d'Anghiera per *Caius Parellada*, pàg. 11-12

Comentaris:

- Colom corsari i terciari franciscà - Desapareguda la seva causa de beatificació, pàg. 12-13

Opinió:

- Catalunya descobrí Amèrica. Un secret d'estat per *Josep M. Ortadó*, pàg. 13-14

Efemèrides:

- L'Alguer: a la recerca de *Terra rubra*, pàg. 14-15
-

Editorial

El Butlletí del Centre d'Estudis Colombins enceta una nova etapa. El disseny, el contingut i fins i tot, parcialment, l'objectiu pretenen presentar una publicació específicament i principal de recerca.

El Centre va néixer fa dos anys arran d'un cicle de Conferències que, sobre la catalanitat de Cristòfol Colom, organitzà "Òmnium Cultural" a la seva seu de Barcelona. Aquella avinentesa propicià que experts i interessats sobre el tema s'apleguessin per fer una feina conjunta. Així nasqué l'Agrupació "Pro Colom Català" que aplegà una quarantena de persones després de fer una difusió dels propòsits.

S'han celebrat reunions diverses pels components del grup originari i dues assemblees generals; a la darrera, celebrada el dia 12 de desembre 1990, es prengueren acords prou importants. El canvi de la denominació de l'agrupació fou el primer. El nom adoptat fou el de Centre d'Estudis Colombins. Les raons d'aquesta variació són diverses, la més important per a la majoria dels agrupats, però, era l'adequació del nom a les finalitats científiques. L'expressió Pro Colom Català mostrava la hipòtesi feta tesi d'allò que precisament es tracta de demostrar. I com que un dels objectius és fer feina amb rigor en el sentit més estricte de la paraula, calia prendre aquesta decisió. Els assistents prengueren un segon acord també remarcable: sol·licitar a la Junta d'Òmnium Cultural que assumís el Centre amb caràcter de delegació funcional.

Presentada aquesta opció el dia 8 de gener, fou considerada i resolta per la Junta amb el següent acord: «Òmnium Cultural acollirà el Centre d'Estudis Colombins a la seva seu del carrer Montcada de Barcelona, li donarà suport moral i material quan escaigui. El Centre podrà fer ús de l'anagrama de l'Associació».

En l'hora present, doncs, el Centre d'Estudis Colombins comença una etapa nova amb el propòsit de treballar sobre la personalitat del Descobridor, personatge importantíssim de la història universal, que es mogué en un ambient català, en el marc de la Corona d'Aragó, i que portà a terme una de les empreses més importants de la humanitat pel que fa a l'art de navegació, als coneixements cosmogràfics i cartogràfics, independentment d'allò que posteriorment pogués esdevenir als pobles del Nou Continent.

Josep
Varela,
Charles
J. Merrill i
Joaquim
Arenas,
durant la
conferència

Vida del Centre

Lleida: conferència de Merrill sobre Colom

El professor nord-americà Charles Merrill afirmà clarament la catalanitat del descobridor en el curs de la conferència que donà al "Col·legi Joan XXIII" de Lleida, el 19 de desembre de 1990, sota el títol *Les Terres de Ponent, Cristòfor Colom i els "Infantes de Aragón"*, aquests últims objecte d'una tesi que prepara l'il·lustre romanista i historiador de Meryland.

Merrill, que és un estudiós de la història medieval catalana – ha publicat treballs d'investigació sobre *Curial i Güelfa* i sobre *Tirant lo Blanc* –, va manifestar que «existeixen múltiples raons per assegurar que Cristòfor Colom, el descobridor d'Amèria, fou català», ja que en cap moment de la seva vida assegurà ésser genovès i no consta com a tal en cap document oficial de l'època. En els documents del regne de Castella només consta com a "extranger", que és el que eren als regnes de Castella i Lleó els catalans, els valencians i els illencs, així com tots els súbdits de la Corona d'Aragó.

«És l'amistat amb els enemics dels Trastámara que portà Colom a amagar la seva identitat i nacionalitat», digué l'hispanista i catalanòfil nord-americà Charles J. Merrill. Per altra banda, la majoria dels amics i col·laboradors de Colom foren súbdits de la Corona d'Aragó o persones relacionades amb Catalunya, com el Duc de Medinaceli.

El conferenciant recordà que el patronímic Colom és català i que Colom escrivia en un castellà ple de catalanismes. Entre les nombroses localitats catalanes o mallorquines en les quals pogué néixer Colom figura Tarroja de Segarra, però malgrat els indicis existents, serà molt difícil de provar-ho, perquè els arxius locals foren destruïts durant la passada guerra civil.

L'acte, promogut pel Servei d'Ensenyament del Català del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, fou presidit pel seu cap, el senyor Joaquim Arenas, president del Centre d'Estudis Colombins.

Pere Català i Roca, consultat

L'historiador i fotògraf Pere Català i Roca, membre de la nostra junta directiva, ha estat consultat per la Secció Històrica "Alberto Boscolo", de Barcelona, a propòsit d'un film que, ideat per l'eminent colombista Paolo Emilio Taviani, realitza un equip de cineastes italians, sota la direcció de la historiadora Simonetta Conti. La consulta obeeïa als indrets barcelonins que pogué conèixer el Descobridor en la seva vinguda a Barcelona la primavera de 1493.

Necrològica

El 28 de novembre passat es produí, a Barcelona, el decés del Sr. **Delmir de Caralt i Puig**, membre d'aquest Centre des dels primers dies de la seva fundació. Home de gran erudició, interessat per la cultura del país, esmerçà especial dedicació a l'estudi i recaptació bibliogràfica del tema cinematogràfic.

Articles

Entorn del "Diari" de Cristòfor Colom

per Josep M. Castellnou

Si la vida i els fets de Cristòfor Colom estan envoltats del més profund i sospitos misteri, el text del "Diari" del primer viatge tampoc no pot eludir la trampa. I com que el "Diari" és el document oficial de la Descoberta, el fonament on amb posterioritat s'aniran muntant els fets i les gestions de l'envitricollada colonització, és d'un valor incalculable per als estudiosos colombine. Un dels aspectes més interessants del "Diari" és el de poder conèixer els trets psicològics i, sobretot, els aspectes lingüístics de Colom, el seu vocabulari, la seva morfologia, la seva sintaxi, la seva fraseologia, és a dir, el seu estil de redacció, amb tot el qual podem esbrinar quina era la llengua del Descobridor i quines eren les influències que la podien distorsionar. És clar que tot això, en la seva puresa, sols ho tindríem en la versió autògrafa

del "Diari", però malauradament només en tenim còpies, i encara potser còpies de còpies. I per ésser aquest un text extens i escrit en circumstàncies no massa adients perquè l'autor s'esmerés en la puresa literària sinó que cerqués l'exactitud dels termes, el fa encara més interessant. Perquè es dona el cas que, de documents extensos de mà colombina, no en tenim cap d'original ("Memorial de la Mejorada", "Lletra a Santàngel", "Memorial a Antonio de Torres", "Diari" del tercer viatge, "Relació del quart viatge", etc., etc.) que és on podríem trobar una certa similitud amb el document que comentem, ja que si és cert que tenim molta correspondència colombina, sempre són lletres curtes i escrites amb una cura que no creiem que posés en la redacció del "Diari" i d'aquí la nostra lamentació d'historiadors.

Per centrar el que hem dit, val la pena que sapiguem el camí que va seguir el "Diari" des que Colom el va redactar. Quan el Descobridor arribà a Barcelona (el dia 2? d'abril de 1493) va entregar als Reis Catòlics el seu "Diari", com ho confirmen aquests per la lletra que li escriuen a Sevilla el dia 1r. de juliol, on li diuen:

"E quanto a lo que decys que abeys menester el libro que aca dexasteis que se trasladase e que se vos ymbiase, ansi se fara"⁽¹⁾. Però el fet és que el "libro" no es va retornar a Colom, ja que allò que se li va remetre, després de demanar-ho molt, fou una còpia, com li ho diu la Reina el dia 5 de setembre:

"Con este correo vos ymbio un traslado del libro que aca dexasteis, el cual a tardado tanto, porque se fyciese secretamente para questos questan aqui de Portugal, nin otro ninguno non sopiese dello; e a cabza desto, porque mas presto se fyciese va de dos letras segund vereis ciertamente..."⁽²⁾

Veiem, per tant, que Colom sols pot tenir una còpia del seu "Diari", i el fet comporta alguna incògnita: els Reis van retocar, per les raons que fossin, el "Diari", o els copistes, que van ser almenys dos, van cometre errors d'interpretació? Fos com fos, no podem posar cap confiança en la còpia que va rebre Colom, ni tampoc en la transcripció que en va fer el pare Las Casas perquè, als errors que podien existir en la còpia real, encara hi podem sumar el fet que el dominic no treballés amb aquella còpia, sinó que Colom o els seus hereus, en un gest de desconfiança lògica, filla de la jugada que havien fet els Reis, potser van fer fer una altra còpia a algun escrivà i fou aquesta la que va

Després del que hem exposat, per demostrar com s'ha escrit la història, tornem-nos a endinsar en el "Diari", amb totes les seves falles, siguin les que siguin, amb tot i que la majoria dels genovistes, sobretot els espanyols, que parteixen de la genovesitat del Descobridor per damunt de tot, continuaran acceptant els errors i les tergiversacions que els han permès de fabricar la "faula" del Colombo de Gènova. Havent-se publicat tantes edicions del "Diari", amb introduccions dels seus glossadors i estudis més o menys aprofundits, o en altres casos reproduint el text orfe de tot comentari, ¿amb quin edició ens quedarem per fer la nostra tasca esclaridora? Podem triar, com a més fiables, la del comte Roselly de Lorgues, o la de Carles Sanz, la de Manuel Alvar, la de Julio Fernando Guillén, la de Luis Arranz Márquez, la de Consuelo Varela, etc., etc. ja que semblen les més acurades en la seva reproducció i en el seu estudi. Pel que fa a nosaltres, fem una tria que creiem la més encertada: l'edició de Consuelo Varela, dins el conjunt de les obres completes de Fra Bartolomé de Las Casas, que ha publicat "Alianza Editorial"⁽⁶⁾ i l'edició que n'ha fet l'historiador José Luis de Pando Villarroya, formant part de la seva col·lecció de llibres "*Colón y el Medio Milenario*"⁽⁷⁾. No és que vulguem negligir l'edició feta per "Espasa-Calpe, S.A.", en la seva col·lecció de "Viajes Clásicos"⁽⁸⁾, que conté, junt amb el "Diari", les notes del pare Las Casas, les rectificacions que li fa Martín Fernández de Navarrete i les rectificacions a ambdós de J. Dantín Cereceda, tot i que creiem que entre tots tres deixen molts punts foscos i, el que encara és pitjor, embolicats. Una altra edició del "Diari", en llengua francesa, "*La découverte de l'Amérique*"⁽⁹⁾, traducció de Soledad Estorach i Michel Lequenne, edició de "François Maspéro", París, 1979, no mereixeria la nostra atenció si no fos perquè també hi trobem els mots finals de Las Casas com en l'edició de José Luis de Pando y Villarroya, és clar que en aquest cas creiem que és més per allò de la *Llegenda Negra* que no pas per rigor històric, ja que en la introducció històrica de Michel Lequenne, a més a més de la "faula" del Colombo genovès, s'hi entreveu una certa manca de rigorositat històrica i científica, donant com a fets provats simples opinions del Sr. Lequenne. No farem res més, pel que fa a aquest llibre, de moment, que fer-ne l'aportació bibliogràfica com cal.

Consuelo Varela, en l'edició que hem ci-

tat, fa una petita introducció al text d'unes 29 pàgines, on exposa els seus punts de vista referits al treball lascasasià, alguns d'ells força atinats, però alguns d'altres en què creiem que el seu genovisme la fa vacil·lar; amb tot, però, el lector hi troba una bona guia per endinsar-se en la lectura de la transcripció del "Diari" que va fer Las Casas. I entrats ja en la lectura del text, veiem com Consuelo Varela, a peu de pàgina, va indicant els mots o frases que el dominic, després d'haver-los escrit, per no creure'ls correctes o per una millor comprensió (?) del text colombí, els titlla, hi escriu damunt o simplement els suprimeix. Això ens dóna peu per a creure que la còpia que va fer servir Las Casas era de ben difícil lectura, fos per la cal·ligrafia, fos per la gran quantitat d'abreviatures, fos per errors en els noms, en les dates o en les mesures de l'espai i del temps. La mateixa Consuelo Varela ens posa en guàrdia davant d'aquestes dificultats quan diu: "Por el contrario, el estudio de las palabras que han sido tachadas para ser substituidas por otras me produce más **desconcierto que alivio**. Si nos detenemos en ver las correcciones efectuadas al texto nos **sumimos en un mar de dudas** (...). Si advertimos que textos inocuos han sido interpolados—o corregidos sobre la marcha—, ofreciendo nuevos calificativos, el **desconcierto ya es total**". (Consuelo Varela, o.c., pàg. 38). Per això cal ésser molt caut en llegir el "Diari", i tot respectant la capacitat de qui hagi fet l'edició, no hem de donar per bones totes les esmenes o correccions, ja que no hi ha dubte que l'editor és subjectiu i que en fer el seu estudi pot ésser dut a una conclusió apriorística.

No ens entretindrem avui a anar comentant una per una les notes que podem trobar a peu de pàgina, en l'edició que comentem, però alguna sí que la volem deixar anotada: el dia 8 de desembre, el "Diari" de Las Casas diu: "*El puerto es seguro de todos los vientos excepto Norte, puesto que no le puede hacer daño alguno, porque la resaca es grande que no da lugar a que la nao LABORE sobre las amarras ni el agua del río*", però en l'edició de Consuelo Varela hom hi pot llegir: "*(...) no da lugar a que la nao LA BIRE (...)*"; però si el text lascasasià diu ben clar "LABORE", per què la Sra. Varela hi posa "LA BIRE"? Nosaltres creiem que, pel context, té raó Consuelo Varela, ja que veiem que en un port tranquil i quiet cap vent no pot fer *virar* la nau, i si Las Casas hi va escriure "*labore*" per la raó de no entendre la còpia o bé al fet que

ell va creure que allò de "virar" no era prou castellà i es va fer un embolic amb el verb "laborar" (treballar). Una altra nota a peu de pàgina rectifica el mot "dizian" pel mot "dezian", corregit per M. Alvar, on no sabem veure a què ve la correcció, ja que Colom acostumava a fer aquesta falta correntment. Encara, el mateix M. Alvar corregeix "aquellas" per "aquestas", sense que tampoc no sapiguem trobar la raó. El dijous, 20 de desembre, trobem, en l'edició de Consuelo Varela, un mot per a nosaltres personalment molt intrigant: és el mot "braços", que a la ratlla següent hi és escrit "braças". Las Casas ho escriu de manera que sembla que digui "braços", encara que deixem la qüestió per a un bon paleògraf, però que ara volem ressaltar que Consuelo Varelo accepta la correcció de M. Alvar, almenys a la nota, però deixa "braços" al text. La nostra pregunta és: què deia l'original colombí? Deia "braços", com ja nosaltres fem notar en el nostre llibre "Cristòfor Colom, català"⁽⁹⁾, o deia "braças"? Podríem espigolar molts més mots, però creiem que per al nostre propòsit d'avui ja basta, encara que pensem fer un estudi ben exhaustiu en una pròxima ocasió.

El que farem tot seguit és comentar l'edició que ha fet del "Diari" José Luis de Pando Villarroya, que al mateix temps que publica en facsímil el text del pare Las Casas, en publica també una transcripció literal, encara que no hi posa les notes, que segurament fa en un altre volum de la seva col·lecció. I ens podem preguntar: per què té interès aquesta edició? Doncs perquè hi fa allò que en cap altra (si fem abstracció del llibre en francès que hem citat més amunt, de Soledad Estorach i Michel Lequenne) s'ha fet: publicar, íntegre, el "Diari" transcrit, copiat, extractat o com es vulgui, pel pare Las Casas, i hem dit bé en dir íntegre, ja que en cap altra edició no hi hem sabut trobar els mots finals lascasians (?) abans del "Deo gratias" amb què tanca el seu treball. Ja hem citat abans que molts autors, molt rellevants, han publicat el "Diari" amb estudis força treballats i de molt mèrit, però en cap d'ells no han volgut publicar els darrers mots que el pare Las Casas va escriure. I ho va escriure de manera seguida, és a dir, no va afegir ni un paràgraf ni un apartat, que semblaria una opinió personal del dominic, no va fer res d'això, sinó que va escriure "estas son palabras finales", i seguit afegeix "y tuvo mucha razón", seguint el context del darrer dia del

"Diari". Per tal que, llegint acuradament el text, ens puguem adonar de la gran mancança de tots els editors del tan repetit "Diari", adjuntem la relació del divendres, 15 de març, que és el que tanca el "Diari":

«Ayer, después del sol puesto, navegó a su camino hasta el día con poco viento, y al salir el sol se halló sobre Saltés, y a ora del mediodía, con la marea del montante, entró por la barra de Saltés hasta dentro del puerto de donde (partio) avia partido a tres de Agosto del año pasado. Y así dize él que acabava (va) agora esta escriptura, salvo qu'estava de propósito de ir a Barcelona por la mar, en la cuál ciudad le daban nuevas que sus Altezas estaban, y esto para les hazer relación de todo su viaje que Nuestro Señor le avia dexado hazer y le quiso (ca) alumbrar en él. Porqué ciertamente allende qu'él sabía y tenía firme y fuerte (y) sin escrúpulo que Su Alta Magestad haze todas las cosas buenas y que todo es bueno salvo el pecado y que no se puede abalar ni pensar cosa que no sea con su consentimiento, 'esto d'este viaje cognosco', dize el Almirante, 'que milagrosamente lo a mostrado[s], así como se puede comphender por esta escriptura, por muchos milagros señalados que a mostrado en el viaje, y de mi, que a tanto tiempo qu'estoy en la Corte de Vuestras Altezas con oppósito y contra sentençia de tantas personas principales de vuestra casa, los cuales todos era contra mi, poniendo este hecho que era burla, el cual espero en Nuestro Señor que será la mayor honra de la Cristiandad que así ligeramenmte aya jamás apareçido'. Estas son (sus) finales palabras del Almirante don Cristóbal Colón, de (y tuvo mucha razón) su primer viaje a las Indias y al descubrimiento d'ellas /y tuvo cierto mucha razón y habló como prudentísimo y quasi propheta puesto que los animales hombres no an sentido los bienes que Dios a España ofrecía, espirituales y temporales; pero no fue digna España por su ambición y cudicia ganar de los espiri(t)uales, sino solo algunos siervos de Dios/⁽¹⁰⁾.
DEO GRATIAS.»

Hem copiat aquest text dels llibres de Consuelo Varela i José Luis de Pando, fent les següents remarques: tots els mots que van entre parèntesis són mots que el mateix Las Casas va titllar en el seu treball; el que va asenyalat amb claudàtors indica una lletra que s'ha suprimit, i els mots que van entre

unes certes clarianes als misteris de la vida i els fets del Descobridor que, cal constatar-ho, tothom va evitar d'aclarir o, encara més, tots van fer els possibles per enfosquir la gesta i els fets del Descobridor, ja que fins els fills de Colom posaren poc entusiasme a cercar la veritat. I recordem que els hereus de Colom gairebé van renyir amb el pare Las Casas. Però, per què? Aquest és el misteri que hom pot intentar de trobar en el mateix "Diari" si hi sabem llegir allò que el frare va deixar sols com a indicis, que potser exploten en acabar la seva transcripció amb aquells mots tan despectius; si Las Casas va comprendre "la intervenció" dels Reis en la còpia de l'original del "Diari" que van trametre a Colom a Sevilla (i en algun passatge de la seva transcripció sembla que ho endevinem), és justificada la ira del dominic. L'estudi acurat del "Diari", ajudats amb la Lletra a Santàngel, i ara amb les lletres de Colom als Reis, el recull trobat a Tarragona, que s'ha editat amb el títol de "Libro coprador de Cristóbal Colón", amb introducció i estudi d'Antoni Rumeu de Armas, Madrid, 1989⁽¹²⁾, tot plegat ens ha de donar un camí a seguir i estem segurs que arribarem a saber qui era Colom, què cercava, què volia fer amb les terres descobertes, i qui eren els seus enemics i els interessos que es van moure al seu voltant.

Volem acabar aquestes breus notes que hem intítulat «Entorn del "Diari" de Cristòfor Colom», sols amb unes reflexions que no són per a ferir ningú ni dubtar de la bona fe de la majoria dels historiadors, però de la mateixa manera que hem dit en diverses conferències que la nostra història, la de Catalunya, com la d'Espanya, s'ha de refer, l'hem de posar al dia amb esperit obert i sense que ens deixem emportar per cap fília ni cap fòbia, simplement no mentint, no adulterant, no tergiversant allò que diuen els documents; i fent que parlin ells, els documents, acarant-los, trobant en uns allò que en altres és fosc o interessat. I sempre que es pugui s'ha de treballar amb documents originals, dels que són als Arxius, sense fiar-nos del que hagin pogut dir els historiadors anteriors; ja hem vist que per molta autoritat que tinguin poden errar i fer-nos equivocar. Per als que creiem que el Descobridor Cristòfor Colom fou català, la feina no ens ha d'espantar, però fent-la de manera que els altres no ens la puguin invalidar per manca de seriositat o per acientífica, i perquè hem de demostrar que sols cerquem la veritat.

Notes bibliogràfiques

- (1) "Colección de Documentos Inéditos... de Indias", Madrid, 1864/84, tom XXX, pàg. 164.
- (2) FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, MARTÍN – "Colección de los viajes y los descubrimientos que hicieron por mar los españoles", Madrid, 1825, tom II, pàg. 108.
- (3) GIMÉNEZ SOLER, ANDRÉS – "La Edad Media en la Corona de Aragón", Barcelona, 1930, pàg. 231.
- (4) REAL DÍAZ, JOSÉ J. – Article a "Archivo Hispalense", Diputación de Sevilla, núm. 111-112, any 1962.
- (5) DE LAS CASAS, FRAY BARTOLOMÉ – "Obras Completas", edició a càrrec de Consuelo Varela, per Alianza Editorial, tom 14, diversos passatges, Madrid, 1989.
- (6) DE PANDO VILLARROYA, JOSÉ LUIS – "Colón y el viaje primero", dins la col·lecció "Colón y el Medio Milenario", Madrid, 1987, pàg. 282.
- (7) FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, MARTÍN – "Viajes de Cristóbal Colón", de la col·lecció "Viajes Clásicos", Espasa-Calpe, S.A., Madrid 1922.
- (8) ESTORACH, SOLEDAD; LEQUENNE, MICHEL – "La découverte de l'Amérique", Editor François Maspéro, Paris, 1979.
- (9) CASTELLNOU, JOSEP M. – "Cristòfor Colom, català" (Com parlava Cristòfor Colom?), La Llar del Llibre, Barcelona, 1989.
- (10) DE PANDO, JOSÉ LUIS, o.c., i VARELA, CONSUELO en "Obras Completas", o.c. - Diversos passatges en ambdós.
- (11) DE PANDO, JOSÉ LUIS, o.c., pàg. 282, per la fotocòpia.
- (12) RUMEU DE ARMAS, ANTONIO – "Libro coprador de Cristóbal Colón", edició del Ministerio de Cultura, Madrid, 1989.

*Josep M. Castellnou i Grau és autor del llibre **Cristòfor Colom, català (com parlava Cristòfor Colom)**, La Llar del Llibre, Barcelona, 1989, 18,5 x 15,5 cm., 126 pgs.*

Summary

The author analyses the vicissitudes of the Columbus' Diary adapted by Las Casas. Many errors and manipulations – owed to Las Casas and/or to more modern historians – have created confusion about the Diary. Mr. Castellnou, author of a book on the language spoken by Columbus, underlines some controversial points that should be further investigated.

L'almirall corsari

**"Columbus", "Columbum",
"Colomum", "Colom"**

per Pere Català i Roca

El tema pot resultar molt substancial, i pensem desenvolupar-lo detingudament en una altra ocasió. Concerneix l'almirall corsari que, amb un nom massa proper al del futur descobridor del Nou Món per a no considerar-lo ara, navegava uns quants anys abans de la Descoberta. En el present arti-

cle, només pretenem posar de relleu, deixant a part la figura o personalitat del corsari, les formes amb què apareix el seu nom, a través de l'obra *Documentos sobre Relaciones Internacionales de los Reyes Católicos*, edició preparada per Antonio de la Torre (vol. II, Barcelona 1950, i vol. III, Barcelona 1951).

Trobem, en conseqüència, que el rei Ferran "el Catòlic", des d'Alcalà de Henares, el 30 d'octubre del 1485, reclama al rei de França per la presa d'unes mercaderies, per part de "*Columbus, subditus et admiratus marium vestrorum*"; resulta que "*in mari Oceano*", l'al·ludit havia interceptat quatre naus venecianes ("*interceperit quatuor triremes venetas*"), i s'apoderà de "*merces subditorum nostrorum*" que anaven destinades a Flandes.

Una setmana després (el 5 de novembre del mateix any 1485) i també des d'Alcalà de Henares, el Catòlic reclama, igualment al rei francès, perquè "*Columbum, marium regni serenitatis vestre viceadmiratum*" havia comès depredacions "*in Oceano, iuxta Lusitaniam*": "*inuasisse ac cepisse quatuor venetorum triremes, plurimorum ac diuersorum hominum, mercibus ac bonis onustas...*". Suposem que es tracta del mateix cas anterior, bé que els noms dels individus perjudicats pel "*predictum Columbum*" siguin ara uns altres.

Des de Sant Jaume de Compostel·la ("*Sancti Jacobi de Galicia*"), el 25 de novembre de 1486 – ha transcorregut, per tant, més d'un any de les dates referides –, el rei Ferran demana al monarca francès que faci tornar al "*dilecti subditi nostri Guillelmi Aduumechriste, mercatoris siculi*" la part encara no restituïda de les mercaderies que per "*Colomum rapta fuerunt*". Curiosament, aquell "*Columbum*" se'n representa aquí "*Colomum*". I ho comprovem: "*... super triremibus onerariis venetorum, aggressis ipsis triremibus et captis per Colomum capitaneum clasis vestre, eadem bona sua per eumdem Colomum rapta fuerunt et secum abducta...*". Enregistrem, pel que convingui, que el transcriptor del document, Antonio de la Torre, el referència amb la indicació -de l'A.C.A.- "3663, 210 v.".

La qüestió de les mercaderies capturades prossegueix: el 2 de setembre de 1487, des de Màlaga, el Catòlic comunica a Madama de Beaujeu, germana del rei de França, que "*in navi, vulgo dicta Grimalda, nuper inuasa et capta per Columbum, subditum et*

capitaneum christianissimi regis Francie" era transportat una carregament de draps de gran valor; el monarca aragonès ara demana la restitució al "*dilecti subditi nostri Raymundi de Paretibus*", així com la de la nau.

En la mateixa data, el rei Ferran cursa les Instruccions pertinents, sobre el que "hauets de facer e dezir, legado que seays en la Corte del christianissimo rey de Francia": "*... E primerament, como sabeys, teniendo el amado fiel nuestro Ramon de Parets, en Londres, ocho milscudos, recibidos por ciertos genoueses, por comission de aquel los smerciaron en cclxxxiii pieças de panyos de Londres, e fueron cargados en la nau Grimalda, ginouesa, consignados a vnos ginoueses, en Jenoua, por cautela e mayor seguridad de los panyos; e partida la naue, es stada tomada surta por Colom, subdito e capitan del dicho rey, el qual, como si fueran de buena guerra, detiene los dichos panyos; e como esto sea contra justicia e contra la paz que tenemos con el dicho rey, e pertenece a nos en tales cosas remediar a nuestros subditos, scriuimos a aquel en debita forma sobre la restitucion de los dichos paños, ensemble con los intereses, danyos e gastos...*".

Hem arribat on volíem: el nom del corsari esdevé, en aquest document – no pas llatinitzat i amb la referència arx. "3663, 235 r. y v." – *Colom*. Un Colom, per cert, que ataca – pel que hem copiat – una nau genovesa i més diríem. I que, en un document llatí de l'endemà, 3 de setembre de 1487, resta convertit novament en "*Columbus, subditus et capitaneus vester*", a tenor de la comunicació que, també des de Màlaga, cursa el Catòlic al Cristianíssim.

De fet, encara entrat el 1488, aquell sicilià Guillem Aitutamechristo, de Palerm, que havia carregat a Sicília, en uns trirrems venecians, unes mercaderies per a Flandes, feia oír la seva queixa perquè de faisó piràtica ("*piratico et predario more*") li havien estat furtades, pel "*prefectum*" del rei de França.

Pere Català i Roca és historiador i fotògraf. Ha publicat tres llibres sobre tema colombrí a Rafael Dalmau editors:

- Quatre germans Colom el 1462 (1978), Col·lecció "Episodis de la Història", 227.
- Entorn de Cristòfor Colom (Ibid, 228).
- ¿Els primers missioners d'Amèrica foren catalans? (1988, Ibid. 272-3).

I en curs de publicació:

- Un corsari anomenat Colom (1991).

Les metamorfosis del "Colonum ligurem", a P.M. D'Anghiera

per Caius Parellada

A la revista "Terra Ameriga" de novembre de 1976, es pot llegir un notable article d'Ernesto Lunardi, titulat "Pietro Martire d'Anghiera, il primo americanista nella storia e nella cultura del suo tempo". No en farem la recensió, sinó sols una referència a una lletra que hi és reproduïda en facsímil, adreçada al comte de Tendilla i a l'arquebisbe de Granada. Al peu de la reproducció, l'autor de l'article remarca algunes expressions que mereixen la seva particular atenció, com és ara el "Colonem ligurem".

D'antuvi, fixem-nos en la data de l'epístola: Barcelona, idus de setembre de 1493. I tot seguit, parem esment en una altra lletra anterior, més acostada als fets que narra, la qual és aquella que Anghiera trameté al comte Joan Borromeo, en què apareix la frase famosa "Redit ab antipodibus occiduis Christophorus quidam vir ligur" i que és de 14 de maig del mateix any. Hi ha, com es veu, una reiteració de l'expressió "Colón ligur", ço que vol dir que no es tracta de cap lapsus ni errada. Anghiera ens dóna una versió del nom del descobridor i ens en dóna una altra del seu origen.

Ara bé, si cadascuna d'elles pot ésser, per separat, certa o errònia, però no pas absurda, l'expressió *conjunta* ho és del tot. No cal demostrar-ho, perquè és *evident*. Com diu el Dr. Ulloa, que ha comentat el punt amb encert, un *Colonus* (o *Colonus* o *Colono*) *ligur* és un problema insoluble. Això és cosa que un humanista del Renaixement no podia ignorar, i encara menys si atenem al seu caràcter d'italià, coneixedor per tant de la terra que esmenta.

Altrament, la qüestió té un aspecte important que cal examinar: el de la contradicció que existeix entre el *ligur* de Pietro Martire i el no *ligur* de la documentació referent a Colom. Aquest és un punt que hom no sap per quines raons ha estat omès en tots els estudis concernents el Descobridor. Colom, en la documentació reial, no és pas cap estranger, ans és un súbdit "natural" dels reis. Essent això així, la declaració de *ligur* feta per Anghiera es contraposa a la declaració reial. Que això no hagi estat observat és realment suspecte. I escau de preguntar-se on és la raó. Òbviament, ens hem de retre a la

versió oficial, no sols pel fet de ser-ho, sinó per l'embolcall que acompanya el famós "ligur" i que indueix a creure que es tracta d'una invenció de l'humanista o d'una *injunció* del sobirà.

En efecte, Anghiera, que no era pas un mer entrant a la cort – car hi era preceptor del príncep Joan – coneixia perfectament quina era la qualificació de Colom a la Cort. Per un altre cantó, segons ens informa Harriette, "hom s'astora que P.M. Anghiera, tan donat a l'anècdota, hagi negligit de proporcionar-nos detalls sobre els orígens i la vida ordinària d'aquell de qui havia vist néixer i desenvolupar-se la prodigiosa fortuna". Amb aquests antecedents, el "ligur" que deixa anar l'humanista milanès fa olor de socarim. Per què aquest senyor, tan "amic" de Colom, només es limita a un vague "ligur", sense determinar el lloc de naixença?

Per tant, ens enfrontem amb un munt de contradiccions: "Colón" contra *ligur*, i "ligur" contra *natural* dels reis. I per torna, davant una expressió indeterminada i ambigua, una simple al·lusió geogràfica.

Ultra això, davant quelcom perfectament premeditat i que conté en germen tot el problema de Colom, el qual és, com la mateixa expressió que comentem, absolutament insoluble. I podem dir que és el nucli germinal de tot el problema, perquè aqueix garbuix inextricable que és "Colón *ligur*" és el mateix que hi ha en l'explicació que fa el pare Las Casas en la seva *Historia de las Indias* i en tota la vida ulterior del genovisme.

Diu Las Casas que el llinatge del Descobridor fou generós i molt antic, provinent d'aquell Colón de qui Corneli Tàcit tracta en el seu llibre 12. Afegint-hi solemniament: "És a saber que el primer sobrenom de son llinatge diuen que fou Colón, després el temps passant es digueren Colombos els successors del susdit Colón romà". Com es pot veure, la relació de Las Casas es correspon molt bé amb el mot d'ordre d'Anghiera, car amb aquelles paraules pretén donar raó de l'antinòmia que rau al fons del Colón *ligur*. Tanmateix, allò que perpetra Las Casas és una desraó llampant: l'ascendència de Colom cercada quinze segles enrera a fi i efecte de justificar un Colón "que solia llamarse antes de que llegase al estado que llegó, Cristóbal Columbo de Terra-rubra".

Esguardant ara panoràmicament l'evolució historiogràfica de la parella nom del descobridor i origen o nacionalitat, trobem successivament les frases següents: de primer,

documentalment i oficial, el descobridor és "Colón" i és natural d'alguns dels regnes senyorejats pels reis Catòlics; tot seguit, vergonyantment i subreptícia és Colon i és ligur (un dels termes canviats), i finalment arribem al Colombo genovès de la tradició històrica comuna. L'evolució és clara i distinta. S'ha verificat un mudament total dels dos termes inicials, mitjançant el canvi de tan sols un terme en el primer pas evolutiu, i de tots dos en el segon pas.

Davant un tal fenomen, escau de preguntar: Qui n'és l'autor o el fautor? Doncs bé, si ens atenem a la realitat palesa, no es pot pas dubtar que Colón és la forma volguda pels reis, imposada per la força mateixa del seu origen i consagrada per l'autoritat suprema del Pontífex. I Colón és el que és: no altre que el Colom pronunciat a la castellana. I pel que fa al ligur introduït reemplaçant el "natural de la terra", pel mateix raonament podem admetre que la seva paternitat pertoca als sobirans. Pensem, d'altra banda, que el seu ús privat, en correspondència que no compromet, però que pot tenir conseqüències transcendents de caire històric, no carafeixa gens ni mica la força de l'afirmació de la imposició oficial.

Tanmateix, és el darrer estadi de l'evolució descrita allò que tanca de cop. Ara el Descobridor ja no és "Colon", sinó Colombo, ja no és ligur, sinó genovès. S'ha arribat allà on es volia arribar i alguns han conspirat per arribar-hi. Ulteriorment tot ha anat per si sol. Tot amb tot, la dissecció del ver origen del genovès Colombo, és a dir, del "Colon ligur" a la Cort dels Reis Catòlics, posa al descobert la veritat de tot l'afer. En el Colon ligur hi és tot, hi ha el germen de tota l'evolució que hem croquisat. Tanmateix, si el Colon ligur sembla que pugui afavorir, a cop d'ull, la posició genovista, també conté la seva condemna. Perquè si el terme ligur s'ha dit en veu baixa, vergonyantment, imprecisament, el terme Colon s'ha dit i proclamat urbi et orbi des de les més altes instàncies.

Caius Parellada i Cardellach és advocat i autor del llibre *Colom venç Colombo. La vera naturalesa del descobridor del Nou Món*, Barcelona, 1978, 23 x 16 cms., 270 pàgines.

Comentaris

Colom, corsari i terciari franciscà - Desapareguda la seva causa de beatificació

Sota el títol «*Colón pudo ser un pirata arrepentido*», Fra Francesc Maria Piquer i Pellicer, missioner franciscà a l'Argentina, escriu un documentat i amè article al *Diari de Tarragona*, del 30.XII.90, que resumim a continuació.

L'autor es meravella que, a dos anys de la celebració del Cinquè Centenari, hom ignori encara la veritable identitat d'aquell que «*los españoles de lengua castellana llaman Cristóbal Colón*», ignorància que explica és deguda a la confusió entre el veritable Colom – que ell considera natural de l'antiga illa de Gènova, al delta de l'Ebre, aleshores terme municipal de Tortosa –, nascut l'any 1436 (diu que va morir a l'edat de 70 anys) i el Cristoforo Colombo nascut a Gènova l'any 1451, «*quando el Descubridor ya contaba 15 años de edad y hacía un año que había empezado su oficio de navegante*».

Admesa l'existència de «dos Cristóbal Colón» contemporanis, queda per elucidar quin dels dos descobrí Amèrica, solució que Fra Francesc Maria Piquer troba en les tres fonts següents:

- 1r.) en l'obra d'Emil L. Sthele, *Testigos de la fe en América Latina*;
- 2n.) en *Acta Ordinis Minorum*, Butlletí oficial de l'Orde Franciscà, i
- 3r.) en el llibre d'Enrique Bayerri Bertomeu *Colón tal cual fue*.

Segons Emil L. Sthele, set-cents bisbes demanaren al papa Pius IX la canonització del descobridor d'Amèrica, basant-se en el fet que Colom ingressà, a Portugal, al Tercer Orde Franciscà, «*cuyo hábito vistió casi siempre hasta su fallecimiento en Valladolid*» l'any 1506. En efecte, Colom figura entre els 131 franciscans dels tres ordes (freres, monges i terciaris) que tenen introduïda la causa de beatificació o de canonització, llista publicada fa molts anys a *Acta Ordinis Minorum* amb l'afegitó, pel que fa a la causa de Colom, que aquesta es troba paralitzada «fins que es trobi la seva partida de baptisme o de naixement»!

Enric Bayerri i Bertomeu, en el seu llibre sobre Colom diu que l'esmentada partida de

baptisme o de naixement no es trobarà mai perquè en aquella època no existia el registre parroquial de baptismes o de naixements introduït pel Concili de Trento l'any 1545, essent així que Colom havia nascut el 1436! A més –afegeix Bayerrri– no fou batejat amb el nom de Cristòfor sinó amb el de Joan, i el seu veritable cognom era Colom i no pas Colón.

Fra Piquer imagina que Colom fou un pirata o corsari convertit de la seva "mala vida" arran del naufragi del Cap de Sant Vicenç (1475), en què ingressà al Tercer Orde Franciscà amb el nom de Xristo Ferens (el que porta el Crist), que «*los castellano hablantes tradujeron por Cristóbal, y su apellido Colom por Colón*» («*No debemos olvidar –afegeix Fra Piquer– que los castellanos no saben pronunciar la "m" al final de las palabras, letra que cambian por "n"*»).

Agraïm a Fra Francesc M. Piquer les dades que proporciona sobre la religiositat de Colom, tema que ha estat tractat per l'hispanista francès Alain Milhou, *Colón y su mentalidad mesiánica* (Valladolid, 1983). Nito Verdera es demana en el seu llibre *Colón ibizenco. La verdad de un nacimiento* (Kayreda, Madrid, 1988), "per què Colom l'any 1493 era fill dilectíssim de l'Església i ja no 400 anys després?", quan el Sant Ofici denegà la seva beatificació. Per cert, segons Verdera, que aconseguí de penetrar als arxius secrets del Vaticà, la causa de beatificació del Descobridor no figura ni a l'índex dels esmentats arxius. ¿Fra Francesc M. Piquer tindria més sort que Nito Verdera, cas d'intentar esbrinar què ha succeït amb aquesta causa?

Eduard Tell

Opinió

Catalunya descobrí Amèrica: un secret d'estat

per Josep M. Ortadó

La majoria d'historiadors quan opinen sobre el perquè de l'enigma de Cristòfol Colom, coincideixen a afirmar que tant els reis, els Catòlics, com l'Almirall mateix, van tenir interès d'amagar la personalitat d'aquest, perquè els seus avantpassats eren jueus i

també perquè havien lluitat contra Joan II Sense Fe, pare de Ferran dit el Catòlic.

Jo, tot respectant aquestes opinions, em permeto discrepar que aquesta sigui la veritable causa d'aquest estrany silenci. En primer lloc, que Colom fos descendent de jueus havia de ser del domini públic. Precisament els qui l'ajudaren a organitzar el viatge del descobriment eren jueus o n'eren descendents. Com a exemple, tenim els germans Santàngel. Lluís fou el que donà encaix i va saber convèncer Colom que tornés enrera, quan aquest enfurimat i cansat de tantes discussions i ajornaments posats a la seva oferta, se'n tornava cap a Portugal. En segon lloc, tampoc no crec que aquest important secret fos perquè volgués amagar que els Colom haguessin lluitat contra Joan II, com efectivament feren, inclòs el Descobridor mateix. L'origen d'aquesta lluita ja venia de molt lluny: del desgraciat Compromís de Casp, dictat en mala hora aquell 24 de juny de 1412. Allí, Catalunya, contra el seu parer, va veure estroncada la seva dinastia fundada per Guifre el Pelós l'any 897, que havia donat 22 descendents per via directa masculina, gairebé durant 600 anys. La sentència de Casp va donar entrada a Catalunya a la dinastia estrangera dels Trastàmara. D'aquí ve que els catalans aprofitessin les discrepàncies entre Joan II i el seu fill, el príncep Carles de Viana, per aixecar-se contra aquell i la seva segona dona, Juana Enríquez, dita la Madrastra, i ajudessin el príncep, i que encara, mort aquest, intentessin restaurar la vertadera dinastia catalana en la persona del Conestable de Portugal, nét del malaurat Comte d'Urgell i del rei René d'Anjou.

Arribats a aquest punt, haig de dir que l'Almirall no amagà tampoc que havia estat corsari lluitant contra Joan II, cosa manifesta en la carta que va enviar des de l'illa Española, el gener de 1495, on diu: «A mí me sucedió que el rey Reinel, al cual Dios tenga en su gloria, me mandó a Túnez para que yo tomara la galeaza Fernandina y junto...». Hem de tenir en compte que en aquella època el nom "corsari" es donava al mariner que lluitava en batalles navals. Per tant, Colom era corsari a les ordres de René d'Anjou contra el pare de Ferran II el Catòlic.

Ara bé, si no fou per això, hom es pregunta quina devia ser la causa veritable d'aquest misteriós silenci, transformat en secret d'estat. Perquè, tanmateix, el motiu havia de ser molt important per arribar fins a

aquest extrem de fer-se secret d'estat, i a més de fer desaparèixer cartes, documents i altres testimonis relacionats amb Colom. Carles I, nét dels reis Catòlics, amb la reial cèdula de 1523, també va prohibir a Ferran Colom que continués fent recerques per esbrinar la descendència del seu pare, l'Almirall. Actualment, s'ignora qui varen ser els pares del Descobridor. Misteriós enigma! Però qui sap si en algun racó d'alguna biblioteca o d'algun arxiu el dia menys pensat hom pugui trobar un vell document que desxifri aquest apassionant misteri.

Tanmateix, avui disposem ja d'alguns modestos indicis que sembla que ens vulguin assenyalar el camí per a la solució d'aquest problema. Vegem-ho.

Abans de la nostra guerra civil de 1936, un ciutadà de Mallorca tenia un document del Príncep de Viana, on aquest recomanava «protecció per a un fill seu que havia tingut amb Margarida Colom, de Felanitx».

Hi ha detractors d'aquest escrit, que afirmen que la data històrica de l'estada del príncep a Mallorca no concorda amb la de naixença de Colom. Tenen raó, però s'ha de tenir en compte que no es pot demostrar que l'esmentat príncep no hagués pogut raure a Mallorca en altres ocasions. A més, qui era aquest príncep que diu tenir un fill de cognom Colom? Era el fill gran de Joan II i de la reina Blanca de Navarra. En morir aquesta reina, l'any 1441, el rei es casa amb Donya Joana Enríquez, de qui va néixer el futur rei Ferran II el Catòlic.

El príncep de Viana demana al seu pare el reialme de Navarra i el ducat de Némours, que eren de la seva mare Blanca. O si més no, demana que el nomeni Príncep de Girona com a fill gran i hereu de la corona. Però el seu pare, influït per la seva segona dona, s'hi va negar. Catalunya es revoltà contra el rei i es posà a favor del príncep. És durant aquesta revolta que la família Colom lluità sempre a favor de Carles de Viana.

Anys després, quan Colom arriba a Castella procedent de Portugal, va a viure durant dos anys a casa dels ducs de Medinaceli. I quina casualitat! El duc és d'ascendència catalana i la duquessa és Anna de Navarra i Aragó, filla del príncep Carles de Viana!

Per altra part, criden l'atenció els nomenaments quasi reials que els reis concediren a Colom: la desena part de les riqueses que proporcionessin totes les terres descobertes; el títol de virrei i governador general per a l'Almirall i per als seus successors. Tot ai-

xò firmat en les Capitulacions. Entre aquests nomenaments quasi reials i la veritable reialesa hi va molt poca diferència. I encara més, si es té en compte que el nomenament d'Almirall de la Mar Ocèana amb les mateixes prerrogatives que l'Almirall de Castella representava d'una importància extraordinària, ja que a Castella aquest títol acostumava a recaure en un familiar dels reis.

Com veiem, hi ha un seguit de detalls que sembla que ens vulguin portar a una conclusió respecte a l'ascendència del Virrei-Almirall, que ens aclarís tot l'enigma:

- 1) Que un document acreditat que el príncep de Viana té un fill de cognom Colom.
- 2) Que la família dels Colom lluiti sempre a favor de l'esmentat príncep.
- 3) Que el Virrei-Almirall visqui dos anys al palau d'Anna de Navarra i d'Aragó, filla de Carles de Viana, cosa que és confirmada per la carta que el duc de Medinaceli envia des de Cogolludo, el 19 del 5 de 1493, al cardenal González de Mendoza.
- 4) Que els reis concedeixin a Colom uns títols quasi reials. ¿Van voler amb això compensar l'Almirall pels títols veritablement reials que li corresponien? Si un dia es pogués demostrar que Colom era fill del príncep Carles de Viana, es demostraria també que era l'hereu legítim de la corona catalano-aragonesa, i que Ferran II fou un usurpador. I aleshores quedaria justificat aquest secret d'estat, que avui per avui és un veritable enigma.

Josep M. Ortadó i Maimó és doctor en enginyeria i historiador.

Efemèrides

L'Alguer: a la recerca de *Terra rubra*

Els nostres companys del Casino de Tarragona han visitat – en companyia del regidor i del cap de serveis de relacions ciutadanes de l'Ajuntament de Tarragona – l'Alguer, on s'ha fet lliurament d'un lot de 300 llibres catalans.

A la cerimònia, Ernest Vallhonrat, membre de la junta directiva del nostre Centre, dissertà sobre les possibles relacions entre el corsari Colom i l'Alguer. Ultra el fet que Cagliari i l'Alguer eren ports oberts als corsaris a final del l'Edat Mitjana, prop d'aques-

ta vila de Sardenya, concretament a la platja de Porticciolo (*Portet*), existeix el topònim *Terra Ruja* (pronunciat Ruilla).

Els algueresos mossèn Francesc Manunta, poeta, i Rafael Caria, historiador, acompanyaren els nostres amics a la platja de Portet i comprovaren, força sorpresos, que la terra era vermellosa, ço que ha donat origen al topònim que, com hom sap, és el nom del lloc d'on els germans Bartolomé i Cristòfor Colom deien ser oriünds.

Sigui quin sigui el crèdit que ens mereixi la biografia de Cristòfor Colom, atribuïda al seu fill Fernando (Venècia, 1571)⁽¹⁾, el cas és que les *Historie* diuen que els Colom signaven *Columbus de Terra rubra* abans de la descoberta, i que Lluís Ulloa creu que «han romàs en les *Historie* vestigis de la primera veritat»⁽²⁾, entre els quals figura «una nota que es refereix a cert mapamundi que Bartomeu Colom hauria dibuixat a Londres per presentar-lo al rei Enric VIII», mapamundi del qual Las Casas també parla al seu torn, com si ell en persona l'hagués vist i on figura que ha estat fet per *Bartholomeus Columbus de Terra rubra*⁽³⁾.

«Els genovistes – escriu sarcàsticament Ulloa – diuen que prop de Gènova existeix un lloc anomenat "terra rosa". "Rosa" equival per a ells a *rubra*, i naturalment no ha mancat un analista genovès que va trobar un dia documents a propòsit per provar que era d'aquell lloc que provenia la família Colom. Però no menys naturalment també, els originals d'aquests documents no existeixen. Potser seria més fàcil trobar(-los) a Catalunya (...)⁽⁴⁾. En efecte, només al Principat tenim dos topònims majors derivats del llatí *Terra rubra*: Torroja del Priorat i Tarroja de Segarra, que és d'on creuen que podria ser el descobridor autors tan diversos com Antoni Colom i Bisbal, Joan Castellar-Gassol i, més recentment, Charles J. Merrill.

Més nombrosos són encara els defensors de la mallorquinitat del Descobridor, considerant molts d'ells que podia haver nascut a Son Ramonet (Felanitx) en una alqueria dita Rossa o Roja, documentada des del 1449⁽⁵⁾, i de la qual sembla que consta, en un mapa del 1300 que es deia Casa Roja⁽⁶⁾.

Armand Bernardini-Sjoestedt, defensor de la tesi de l'origen cors del Descobridor el fa natural de Terra Rossa de Cagnano, en el *Cap Corse*⁽⁷⁾.

Pel que fa a possibles relacions entre els Colom i Sardenya, Ulloa fou sens dubte el primer a publicar unes notícies, que li facilità

Mitjana de les Doblas, sobre «diversos mariners catalans apel·lats *Francesc Colom*, originaris de l'Empordà i havent pres part en les lluites navals contra genovesos i per la possessió de l'illa de Sardenya». A la mateixa nota explicativa publicada en apèndix a *Noves proves (...)*, Ulloa escriu: «Acabo d'assabentar-me d'un estrany escut dels *Casanova* (com hom sap eren emparentats amb els Colom, E.T.), els quals, el segle XV, emigraren al Migdia de França, venint probablement de Mallorca, *tot passant per Sardenya* (el subratllat és nostre). Aquest escut és en camp d'or, banda d'atzur, dues torres i *un colom*»⁽⁸⁾.

Que el Descobridor hagués navegat com a corsari a les ordres del rei Renat de Provença, aliat i parent de Lluís XI de França, ho diuen les *Historie* i el mateix Las Casas, que ho posa en boca de l'Almirall: «Va esdevenir-me que el rei Reynel (...) m'envià a Tunis perquè m'emparés de la galiota Fernandina i com jo era travessant l'illa de Sant Pere, a Sardenya (...)»⁽⁹⁾.

El corsarisme català de la segona meitat del segle XV és sens dubte un dels punts forts vers el qual s'orienta la recerca colombina actual. Ulloa aconsellava d'investigar els Casenave-Coullon, a Gasconya i al comtat de Foix, que «fou llarg temps com una dependència de Catalunya»⁽¹⁰⁾. Els nostres companys de Tarragona han anat a l'Alguer atrets pel topònim *Terra Ruja*. No ha estat debades, car han interessat la intel·lectualitat algueresa en la recerca de les arrels catalanes de Cristòfor Colom, el descobridor del Nou Món.

Eduard Tell

(1) ALEJANDRO GIORANESCU hi dedica una tesi, a aquest tema: *Primera biografia de Cristóbal Colón, Fernando Colón y Bartolomé de las Casas*, Aula de Cultura de Tenerife, 1960, 252 pgs.

(2) LLUÍS ULLOA, *Noves proves de la catalanitat de Colom*, París, 1927, pàg. 142.

(3) Ibid. pàg. 143.

(4) Ibid. pàg. 144.

(5) GABRIEL VERD MARTORELL, *Cristóbal Colón era noble y de sangre real*, Palma de Mallorca, 1989, pàg. 100.

(6) BARTOMEU COSTA-AMIC, *Colom. Catalán de Mallorca sobrino de los Reyes Católicos*, Costa-Amic editores, Mèxic, 1989, pàg. 66.

(7) *Cristóbal Colón*, Ed. Castilla. Madrid, 1965., pàg. 74

(8) ULLOA, o.c., pàg. 211.

(9) Ibid. pàg. 88.

(10) Ibid. pàg. 83.

PROCLAMACIÓ

El Patronat d'aquesta Fundació ha pres l'acord de convocar un concurs públic, amb premi i dotació econòmica de 500.000 pessetes, sobre el tema

L'ENIGMA DE CRISTÒFOR COLOM

(Un descobridor per descobrir)

d'acord amb les bases següents:

1ª Els originals, escrits a màquina i en llengua catalana de qualsevulla de les varietats parlades en els Països Catalans, hauran de tenir un mínim de 300 pàgines de text, tamany holandès.

2ª El jurat que ha de fer les avaluacions, sota la presidència d'un membre designat pel Comitè del V Centenari del Descobriment d'Amèrica, serà integrat per dos professors d'Història i dos membres del Patronat d'aquesta Fundació, i assistit com a Secretària per la que ho és de la Fundació, també llicenciada en Història.

3ª Els originals per a concursar, signats per l'autor, amb expressió de l'adreça respectiva, s'hauran de presentar al Secretariat de la Fundació a Barcelona, c/ Tuset, 34, 1r. C. en hores i dies d'oficina, fins al 12 d'octubre de l'any 1991, on se'ls lliurarà resguard de presentació.

4ª L'obra que resulti premiada serà publicada, amb càrrec als fons de la Fundació, a la col·lecció TOSTEMPS de la nostra Biblioteca, entenent-se que la dotació econòmica del Premi correspon als drets d'autor de la primera edició. En ulteriors edicions l'autor haurà de fer constar que ha rebut el PREMI ROGER DE BELFORT 1991.

5ª El veredict del jurat serà comunicat personalment al guanyador, i es farà públic coincidint amb el lliurament de premis de la NIT DE SANTA LLÚCIA de 1991, organitzada per ÒMNIUM CULTURAL.

6ª Els originals no guardonats podran ésser retirats del Secretariat de la Fundació, durant tota la resta de l'any 1991.

7ª La participació en aquest concurs s'interpretarà com a submissió del concursant a les bases precedents, i acceptació dels drets i obligacions que se'n deriven. La decisió del jurat serà inapel·lable.

Barcelona, 31 de març de mil nou-cents noranta

M. ARAGONÈS I VIRGILI
President